

CZU: 343.23:343.3/7

UNELE ASPECTE PRIVIND NOȚIUNEA DE INFRAȚIUNE ȘI TRĂSĂTURILE EI

Vitalii FURTUNA

Institutul Național al Justiției

În cadrul studiului sunt analizate aspecte mai puțin abordate în literatura de specialitate autohtonă privind noțiunea de infracțiune. Unei analize succinte sunt supuse abordarea doctrinară a respectivei noțiuni și cea normativă. Sunt evidențiate particularitățile tehnicilor (formale și substanțiale) de definire a infracțiunii. Este analizată practica legislativă a unor state în materie. Se argumentează irelevanța unor trăsături din definiția noțiunii de infracțiune dată la alin.(1) art.14 CP RM. În concluzie se constată că definiția legală a infracțiunii prezintă redundanță și necesită a fi reconceptualizată.

Cuvinte-cheie: *infracțiune, trăsături, lege penală, vinovăție, legalitate, pedeapsă penală, prejudiciabilitate.*

ASPECTS REGARDING THE CONCEPT AND PARTICULARITIES OF CRIME

This article refers to some aspects related to the concept of crime which are not reflected in the national doctrine. The author is analyzing theoretical and legal definitions of crime and underlines the particularities of techniques (formal and substantial) of defining the notion of crime. Also, the author is making reference to the legislative practice of other states and argues the irrelevance of some crime particularities provided by art. 14 (1) CC. As a result, the author considers that the legal definition of crime is redundant and should be reconsidered.

Keywords: *crime, particularities, criminal law, culpability, legality, criminal punishment, harmfulness.*

Introducere

Etimologic, termenul „infracțiune” provine din latinescul *infractio*, - *onis*, ceea ce înseamnă spargere, frângere. Pornind de la această explicație, este facil a deduce (chiar și de către cei neinițiați în studiul dreptului penal) că infracțiunea aduce un anumit prejudiciu. Totuși, atare exegeză este insuficientă în planul percepției înțelesului juridico-penal al conceptului. Tocmai de aceea vom recurge la analiza noțiunii de infracțiune atât prin prisma abordărilor doctrinare, cât și prin prisma dreptului pozitiv.

În cadrul studiului de față ne interesează noțiunea de infracțiune în general (în sensul prevăzut la art.14 din Codul penal al Republicii Moldova – *în continuare CP RM*) [1] și nu noțiunile diferitelor infracțiuni cuprinse în normele incriminatoare, care au corespondent în fapte concrete din viața reală. În context, este relevantă afirmația, potrivit căreia noțiunea de infracțiune în general nu are un corespondent în realitate, fiindcă nu poate exista infracțiune în general, ci numai o infracțiune determinată, corespunzătoare unei anumite noțiuni prevăzute de lege [2, p.147]. Noțiunea de infracțiune în general cuprinde trăsăturile esențiale comune tuturor infracțiunilor, nu doar unora dintre infracțiuni sau numai unor categorii ale acestora.

Specificăm că scopul nostru nu este de a realiza o analiză exhaustivă sau repetitivă a aspectelor abordate de nenumărate ori în doctrină, ci mai degrabă una complementară a aspectelor mai puțin studiate în literatura de specialitate autohtonă.

Rezultate și discuții

1. Sunt cunoscute două modele de definire a infracțiunii: modelul formal și modelul material (substanțial).

Într-o concepție formală, infracțiunea există numai în limitele în care o faptă este incriminată. Altfel spus, norma penală „creează” infracțiunea, descrierea faptei într-o normă de incriminare este condiția de bază a existenței și izvorul hotărâtor al infracțiunii [3, p.131]. Așadar, definiția formală caracterizează exclusiv juridic (incriminarea și pedeapsa) noțiunea de infracțiune, dar nu și conținutul ei (atingerea adusă unor valori sociale ocrotite de lege). Or, reglementarea juridică a infracțiunii ține seama de principiul legalității incriminării, făcându-se abstracție de caracterul ei social. În context, se impune concretizarea că orice infracțiune este o faptă interzisă (faptă incriminată); în același timp, o faptă incriminată nu este „mai interzisă” sau mai „ilegală” decât alta, după cum aceeași faptă nu poate fi mai mult sau mai puțin ilegală (furtul este interzis atât în variantă simplă, cât și agravată).

Definiția formală clasică în materie este cea care arată că infracțiune este orice faptă umană căreia legea îi asociază o sancțiune penală.

Într-o concepție substanțială, decisiv în caracterizarea faptei concrete ca infracțiune nu este cadrul legal, norma de incriminare, ci realitățile, procesele substanțiale care l-au determinat pe legiuitor să incrimineze o faptă și să atribuie acesteia un caracter socialmente periculos, adică neconvenabil, în raport cu interesele societății [3, p.131]. Prin urmare, abordarea materială a infracțiunii presupune divulgarea esenței sale sociale, potrivit căreia infracțiunea se caracterizează prin pericol social, adică printr-un anumit grad de pericolozitate pentru societate. Aceste definiții sunt dintre cele mai diverse, în raport de perspectiva (filosofică, sociologică, morală) din care este analizată infracțiunea. De pildă, *aspectul social* se desprinde din faptul că infracțiunea este săvârșită de o persoană fizică și este vătămătoare sau periculoasă pentru o anumită valoare socială importantă din societatea noastră, iar *aspectul moral-politic* privește atitudinea morală și politică a făptuitorului față de valorile sociale [4, p.132].

Totuși, nu pretindem să ne aprofundăm în studiul noțional doctrinar al conceptului de infracțiune, întrucât abordările teoretice precizate *supra* nu epuizează cadrul discuțiilor în domeniu; mai ales că, în planul definirii respectivei noțiuni, unii autori admit posibilitatea formulării unei definiții mixte, adică care să conțină atât elemente de ordin material, cât și de ordin formal. În orice caz, subscriem în totalitate opiniei, potrivit căreia „definițiile elaborate în doctrina penală sunt de o așa de mare diversitate, încât o analiză critică exhaustivă a acestora este aproape imposibilă și cu atât mai puțin utilă cu cât orice definiție este criticabilă sub un aspect sau altul” [5, p.51]. Prin urmare, considerăm necesară analiza definiției legale a infracțiunii.

2. Așa cum am remarcat în contextul examinării abordărilor normative ale noțiunii de infracțiune din diferite state, există multiple tehnici legislative în virtutea cărora este definită infracțiunea: începând cu modelul care cuprinde două trăsături esențiale până la conceperea infracțiunii prin prisma a patru trăsături esențiale. Pe baza celor constatate, ne propunem să identificăm, în general, tehnicile normative pentru care au optat legiuitorii diferitelor state în planul definirii noțiunii de infracțiune și, *ipso facto*, să evaluăm, în special, relevanța (sau irelevanța) unor trăsături expres prevăzute în definiția noțiunii de infracțiune dată la alin.(1) art.14 CP RM.

În general, în cele mai multe state foste membre ale URSS s-a recurs la definirea infracțiunii conform modelului material de definire, prin includerea în conținutul acesteia a trăsăturii de pericol social (pe lângă alte trăsături expres prevăzute). În context, sunt relevante următoarele definiții legale: faptă socialmente periculoasă, săvârșită cu vinovăție, interzisă de Codul penal sub amenințarea pedepsei (alin.(1) art.14 Cod penal al Federației Ruse [6]; faptă socialmente periculoasă (acțiune sau inacțiune), săvârșită cu vinovăție, prevăzută de Codul penal și săvârșită de subiectul infracțiunii (art.11 Cod penal al Ucrainei) [7]; faptă socialmente periculoasă, săvârșită cu vinovăție, prevăzută de Codul penal (art.18 Cod penal al Armeniei) [8]; faptă socialmente periculoasă (acțiune sau inacțiune), interzisă de Codul penal, sub amenințarea unei condamnări (art.17 Cod penal al Tadjikistanului) [9]; faptă periculoasă (acțiune sau inacțiune), săvârșită deliberat (intenționat) sau din neglijență, prevăzută de Codul penal, și pentru a cărei comitere se stabilește o pedeapsă penală (Cod penal al Letoniei, Capitolul II, Secțiunea 6) [10]; faptă periculoasă (acțiune sau inacțiune), săvârșită intenționat sau din neglijență, interzisă de Codul penal și pasibilă de o pedeapsă penală (art.11 Cod penal al Lituaniei) [11].

Per a contrario, în legislațiile penale moderne ale unor state a fost adoptat un model formal de definire a noțiunii de infracțiune. Sunt elocvente în acest sens următoarele modele legislative: infracțiunea este fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o (alin.(1) art.14 Cod penal al României) [12]; fapta descrisă în Codul penal, în alte legi sau în alt instrument statutar și pentru sancționarea căreia este necesară aplicarea unei pedepse (Cod penal al Suediei, Capitolul 1, Secțiunea 1) [13]; acțiunile sau inacțiunile intenționate sau imprudente pedepsite de lege (art.10 Cod penal al Spaniei) [14].

În alte state, fără a fi prevăzută explicit o definiție a infracțiunii, s-a recurs doar la clasificarea infracțiunilor în funcție de gravitatea lor în: crime, delictе și contravenții. Bunăoară, o asemenea abordare este caracteristică Codului penal al Franței [15], al Belgiei [16], al Luxemburgului [17].

De lege lata, dispoziția alin.(1) art.14 CP RM este următoarea: infracțiunea este o faptă (acțiune sau inacțiune) prejudiciabilă, prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție și pasibilă de pedeapsă penală. Prin comparație, putem remarca că definiția noțiunii de infracțiune, așa cum este prevăzută de Codul penal al Republicii Moldova, în funcție de tehnica de definire se apropie de cea dată în legea penală a unor state foste membre ale URSS (de exemplu, în Codul penal al Federației Ruse, în Codul penal al Ucrainei).

3. Preliminar, fără a anticipa analiza trăsăturilor infracțiunii, se impun unele concretizări pe marginea conceptului „faptă”.

Din punct de vedere juridico-penal prezintă interes numai faptele prejudiciabile manifestate de o persoană nemijlocit sau prin intermediul unei energii străine pe care o dirijează. În alți termeni, fenomenele care nu sunt controlate sau manipulate de om, cum sunt cele cauzate de fenomenele naturale (fulgere, inundații, uragane, cutremure) sau de animale (dacă nu sunt dirijate de o persoană) nu cad sub incidența comportamentului infracțional. În același timp, dreptul penal reglementează numai relațiile sociale (*relatio inter homines*), nu și alte manifestări prin care omul nu intră în relații cu ceilalți. De aceea, fapta trebuie să aibă o manifestare exterioară, ceea ce presupune că gândurile, ideile și alte rezoluții cu tentă infracțională (uneori și exprimate, dar fără conotația unei amenințări susceptibile de a fi încadrate în prevederile legii penale) ori de câte ori nu vin să se exteriorizeze sunt excluse din sfera ilicitului penal.

Fapta infracțională poate fi săvârșită atât prin acțiune, cât și prin inacțiune. Acțiunea penalmente relevantă presupune un comportament activ din partea făptuitorului în situații în care legea penală obligă la a se adopta un comportament pasiv, adică la a nu acționa într-un anumit mod. Inacțiunea penalmente relevantă presupune un comportament pasiv al făptuitorului în situații în care există o obligație activă (de a acționa). Obligația de a acționa în caz de inacțiune poate să rezulte din prevederile legii, dintr-un contract, din anumite funcții exercitate de subiect, din unele circumstanțe factice etc. Manifestarea exterioară a subiectului, în forma acțiunii sau inacțiunii, trebuie să aibă un caracter voluntar, să exprime voința sa liberă, să fie rezultatul autodeterminării autorului faptei.

În continuare, vom formula observații pe marginea trăsăturilor infracțiunii specificate la alin.(1) art.14 CP RM: caracterul prejudiciabil al faptei, prevederea faptei de legea penală (sau tipicitatea), vinovăția, pasibilitatea faptei de peseapsă penală.

Prin **faptă prejudiciabilă** se înțelege orice acțiune sau inacțiune prin care se lezează una dintre valorile specificate în alin.(1) art.2 CP RM și pentru sancționarea căreia este necesară aplicarea unei pedepse. În context, se impune concretizarea că termenul „prejudiciabilă” utilizat de legiuitorul autohton pentru a descrie „fapta” este echivalent cu conceptul „socialmente periculoasă” care are același sens în definițiile corespunzătoare date în legea penală a statelor străine menționate *supra*.

Este dificil a identifica rațiunea din care legiuitorul autohton a optat pentru înscrierea „pericolului social” în șirul trăsăturilor infracțiunii, deși este prezumtivă. Cel mai probabil, la momentul formulării definiției noțiunii de infracțiune legiuitorul s-a inspirat din experiența legislativă a altor state.

În context, prezintă interes experiența legislativă a României în materie sub aspect retrospectiv. Bunăoară, Codul penal român din 1969 (abrogat) [18] definea infracțiunea în următorii termeni: fapta care prezintă pericol social, săvârșită cu vinovăție și prevăzută de legea penală. În mod diferit, actualul Cod penal al României conține următoarea definiție: fapta prevăzută de legea penală, săvârșită cu vinovăție, nejustificată și imputabilă persoanei care a săvârșit-o.

Confruntând textul celor două definiții, remarcăm că din punctul de vedere al caracterului definiției, Codul penal român din 1969 conținea o definiție substanțială a infracțiunii, prin includerea în conținutul acesteia a trăsăturii de pericol social. În contrast, definiția legală actuală a infracțiunii are caracter formal.

În viziunea noastră, nu este lipsită de justificare renunțarea legiuitorului român la trăsătura de „pericol social” în definiția infracțiunii, fiindcă, așa cum s-a menționat în doctrina română, incriminarea faptei implică evaluarea de către legiuitor a pericolului social al faptei. Prevederea în legea penală a unei fapte reflectă și pericolul social al acesteia [19, p.143]. Deci, specificarea pericolului social în noțiunea de infracțiune pare a fi superfluă și, deci, fără relevanță juridică.

Prevederea faptei de legea penală (tipicitatea). Această trăsătură își găsește sorginea în principiul *nullum crimen sine lege*, în virtutea căruia orice comportament neinterzis sau neimpus de lege nu constituie infracțiune. Deși infracțiunea este o „construcție” juridică (*creatio criminis sub specie juris*), nu orice faptă, prevăzută de lege, se consideră infracțiune, ci numai acele fapte care își găsesc corespondent în legea penală. Potrivit alin.1 art.(1) CP RM, Codul penal este unica lege penală a Republicii Moldova. Altfel spus, fapta se consideră „prevăzută de legea penală” numai atunci când este consacrată în Codul penal.

O primă întrebare ce apare în legătură cu această trăsătură este dacă sintagma „fapta prevăzută de legea penală” se referă la o faptă concretă sau la faptele generice descrise de legiuitor în Partea Specială a Codului penal. În acest sens sunt elocvente următoarele aserțiuni: „cerința ca fapta să fie prevăzută de legea penală, fiind menționată printre trăsăturile esențiale ale infracțiunii, nu se poate referi decât la o faptă concretă, deoarece numai o atare faptă ar putea constitui infracțiune; altfel zis, numai o atare faptă, pentru a putea avea vocație la infracțiune, trebuie să aibă și însușirea de a fi prevăzută de legea penală, adică trăsăturile sale să fie identice cu cele ale faptei descrise în norma de incriminare” [3, p.144]; „fapta prevăzută de legea penală” nu

se identifică cu „fapta descrisă în norma de incriminare”, fiind vorba de entități diferite; infracțiunea este fapta concretă care se raportează la norma de incriminare, iar aceasta din urmă este modelul legal de referință al faptei concrete [3, p.144].

„Fapta descrisă în legea penală” mai este denumită „tipul (tiparul) penal”, „modelul legal (sau abstract)”, „fapta generică”. În doctrina străină [20, p.163-165] se face distincție între următoarele noțiuni: faptă tipică, tipar penal, tipicitate.

Pentru ca o faptă concretă să atragă răspunderea penală ea trebuie să poată fi încadrată în tiparul stabilit de norma de incriminare, cu alte cuvinte să fie *tipică*.

Tiparul penal, în esență, arată relevanța infracțională a unui comportament abstractizat printr-un precept legal care îl descrie și îl pedepsește ca pe o infracțiune [20, p.163]. De exemplu: art.145 CP RM este un „tipar penal” care incriminează omorul. Altfel spus, tiparul penal se identifică cu fapta generică (abstractă) descrisă în norma de incriminare.

Pentru a se constata că o infracțiune este prevăzută de legea penală trebuie să se constate că elementele faptei concrete corespund cu elementele tiparului-penal. În esență, stabilirea acestei conformități și reprezintă tipicitatea. În prezența unei fapte care aparent se pretează unei infracțiuni, este necesar să se verifice, pe de o parte, dacă respectiva faptă a fost săvârșită în corespundere cu situația descrisă în norma incriminătoare și, în al doilea rând, dacă fapta concretă precedă fapta incriminată [21, p.153]. *De exemplu*: atunci când se constată că o persoană a lipsit de viață o altă persoană, pentru a determina responsabilitatea primei persoane trebuie să se verifice mai întâi dacă comportamentul acesteia este subsumabil într-un „tipar penal”. Odată ce această trăsătură este verificată, se va continua analiza celorlalte trăsături.

Această trăsătură are implicație și în sfera unor prevederi din Partea Generală a Codului penal, care reglementează unele instituții privitoare la infracțiune. Bunăoară, tentativa va fi considerată infracțiune în măsura în care, fiind incriminată de lege, întrunește trăsăturile esențiale prevăzute la art.14 CP RM. La fel, actele de participare vor fi sancționate în măsura în care ele privesc o faptă care întrunește trăsăturile esențiale ale unei infracțiuni.

Vinovăția este a treia trăsătură care definește infracțiunea. Pentru ca fapta să constituie infracțiune și, implicit, să atragă aplicarea unei pedepse, nu este suficient ca ea să fie săvârșită de făptuitor, ci trebuie să se constate că atitudinea psihică a făptuitorului față de faptă și de consecințele ei îmbracă forma vinovăției (*actus non facit reus nisi mens sit rea*). În ipoteza în care fapta este comisă fără vinovăție, ea nu poate fi reținută în sarcina celui care a săvârșit-o. În planul de analiză a vinovăției, alin.(1) art.14 CP RM trebuie coroborat cu art.17-19 CP RM, care consacră formele de vinovăție: intenție, imprudență și infracțiunea săvârșită cu două forme de vinovăție. Totodată, deși nu rezultă expres din lege, semnificative pentru concepția de „vinovăție” sunt și celelalte elemente de factură subiectivă: motivul sau scopul special.

În legătură cu examinarea vinovăției ca trăsătură a infracțiunii are loc o verificare a faptului dacă forma de vinovăție cu care a fost comisă fapta corespunde formei de vinovăție prevăzute de lege pentru fapta penală respectivă. De asemenea, se verifică dacă subiectul nu a acționat sub imperiul constrângerii a unui caz fortuit ori în prezența unei alte cauze care exclude vinovăția.

În literatura de specialitate se menționează, pe bună dreptate, că vinovăția ca trăsătură a infracțiunii interferează cu prevederea faptei în legea penală (tipicitatea). Aceasta deoarece noțiunea „tipicitate” se referă atât la elementele obiective, cât și la elementele subiective din structura normei de incriminare [20, p.168]. În acest context, este relevantă următoarea opinie: „conceptual, menționarea vinovăției între trăsăturile generale ale infracțiunii nu este fundamentată din punct de vedere teoretic, deoarece vinovăția – ca element constitutiv al infracțiunii – ține de *tipicitatea subiectivă*, avându-se în vedere că atât elementele obiective, cât și cele de natură subiectivă sunt prevăzute de norma de incriminare (modelul legal)” [22].

A patra trăsătură a infracțiunii specificată în dispoziția alin.(1) CP RM este *pasibilitatea faptei de pedeapsă penală*. În legătură cu aceasta, în literatura de specialitate [23, p.110] se arată, justificat, că sancționarea cu pedeapsă înseamnă recunoașterea faptei ca având caracter prejudiciabil, pentru combaterea căruia sunt necesare sancțiuni penale. Prevederea în lege a pedepsei necesare pentru prevenirea și combaterea faptei incriminate este expresia prejudiciabilității faptei ca trăsătură a infracțiunii.

Concluzii

Definiția legală a noțiunii de infracțiune prevăzută la alin.(1) art.14 CP RM conține termeni care se supra-pun și care, prin urmare, nu comportă vreo relevanță juridică. Or, gradul de precizie a unei prevederi legale nu depinde de cantitatea cuvintelor utilizate, dar de calitatea acestora. Pe această cale, precizăm că repetarea

inutilă a aceleiași idei, formulate cu alte cuvinte, în norma penală este o greșeală tautologică. În acest sens, lit.h) art.19 al Legii privind actele legislative, nr.780 din 27.12.2001, prevede că actul legislativ trebuie să evite tautologiile juridice.

De facto, la constatarea faptului dacă a fost săvârșită sau nu o infracțiune pe organul îndrituit cu aplicarea legii îl va interesa dacă fapta concretă poate fi încadrată într-o normă incriminatoare, adică într-un tipar penal (și, implicit, sunt întrunite toate elementele constitutive ale infracțiunii), iar dacă răspunsul va fi pozitiv, în mod logic fapta va fi și pasibilă de pedeapsă penală.

În definitiv, considerăm oportună intervenția legiuitorului autohton fie în vederea reformulării definiției noțiunii de infracțiune în sensul excluderii termenilor redundanți din dispoziția alin.(1) art.14 CP RM și, implicit, formulării unei definiții formale a infracțiunii, fie în vederea excluderii respectivei definiții din Codul penal (similar concepției legislative franceze, belgiene etc.).

Referințe:

1. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2002, nr.128-129, republicat în *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 2009, nr.72-74.
2. BULAI, C. *Manual de drept penal. Partea Generală*. București: ALL, 1997. 648 p. ISBN 973-9229-74-3
3. ANTONIU, G. ș.a. *Explicații preliminare ale noului Cod penal: (Articolele 1-52)*. Vol.1. București: Universul Juridic, 2010. 550 p. ISBN 978-973-127-375-4
4. BOROI, A. *Drept penal. Partea Generală: conform Noului Cod penal*. București: C.H. Beck, 2010. 540 p. ISBN 978-973-115-701-6
5. PAȘCA, V. Privire critică asupra definiției infracțiunii în Noul Cod penal. În: *Reformă și continuitate în legislația română: Comunicări științifice*. Craiova: Universitaria, 2005, p.51.
6. Уголовный кодекс Российской Федерации. В: *Собрание законодательства Российской Федерации*, 1996, №25.
7. Criminal Code of Ukraine. Disponibil: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2341-14/ed20171218> (Accesat: 7.11.2017).
8. Criminal Code of Armenia. Disponibil: <http://www.parliament.am/legislation.php?sel=show&ID=1349&lang=rus> (Accesat: 7.11.2017).
9. Criminal Code of Tajikistan. Disponibil: <http://www.legislationline.org/download/action/download/id/1707/file/207b8150765af2c85ad6f5bb8a44.htm/preview> (Accesat: 7.11.2017)
10. Criminal Code of Latvia. Disponibil: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/4795/file/Latvia_CC_am2013_en.pdf (Accesat: 7.11.2017)
11. Criminal Code of Lithuania. Disponibil: https://e-seimas.lrs.lt/rs/legalact/TAD/TAIS.111555/format/ISO_PDF/ (Accesat: 7.11.2017)
12. Codul penal al României. Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/193086> (Accesat: 7.11.2017)
13. Criminal Code of Sweden. Disponibil: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/6444/file/Sweden_CC_1962_am2015_sw.pdf (Accesat: 7.11.2017)
14. Código Penal d'España. Disponibil: <https://www.boe.es/buscar/act.php?id=BOE-A-1995-25444> (Accesat: 7.11.2017)
15. Le Code pénal français. Disponibil: https://www.legifrance.gouv.fr/affichCode.do?cidTexte=LEGITEXT_000006070719 (Accesat: 7.11.2017)
16. Criminal Code of Belgium. Disponibil: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/6365/file/Belgium_CC_1867_am2016_fr.pdf (Accesat: 7.11.2017)
17. Criminal Code of Luxembourg. Disponibil: http://www.legislationline.org/download/action/download/id/6406/file/Luxembourg_Criminal_Code_am2016_fr.pdf (Accesat: 7.11.2017)
18. Codul penal al României din 1969 (abrogat). Disponibil: <http://legislatie.just.ro/Public/DetaliiDocument/38070> (Accesat: 7.11.2017)
19. ANTONIU, G. Reflecții asupra conceptului de infracțiune. În: *S.C.J.*, 1980, nr.2, p.143.
20. GOMEZ RIVERO, C. ș.a. *Nociones fundamentales de derecho penal: Parte Generală*. Madrid: Tecnos, 2015. 488 p. ISBN 978-84-309-6636-3
21. PIN, X. *Droit penal general 2017*. Paris: Dalloz, 2016. 532 p. ISBN 978-2-247-16152-2
22. HOTCA, M. *Câteva considerații privind cauzele care exclud infracțiunea, cu specială privire asupra cauzelor justificative și de neimputabilitate*. Disponibil: <http://htcp.eu/cateva-consideratii-privind-cauzele-care-exclud-infracțiunea/> (Accesat: 7.11.2017)
23. BOTNARU, S. ș.a. *Drept penal. Partea Generală*. Vol.1. Chișinău: Cartier, 2005. 624 p. ISBN 9975-79-329-0

Prezentat la 08.11.2017